

Hit és tudás legújabb szövetsége teremtett világunk megmentéséért

Török, Ibolya

Babes-Bolyai Tudományegyetem

ibolya.torok@ubbcluj.ro

Nagy, Egon

Babes-Bolyai Tudományegyetem

egon.nagy@ubbcluj.ro

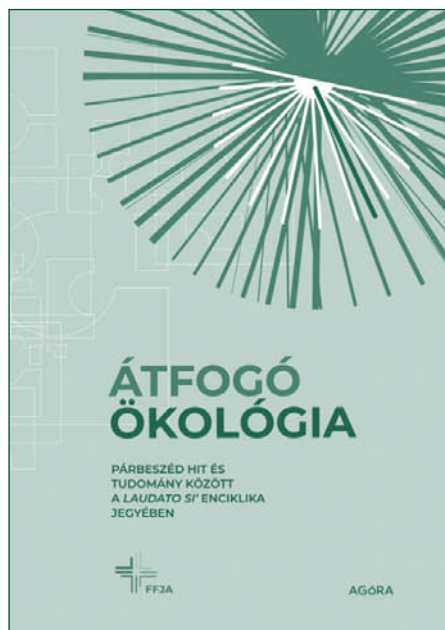
DOI: https://doi.org/10.35551/PSZ_2023_1_7

Benedek József – Nevelős Gábor (szerk.)

Átfogó ökológia

Párbeszéd hit és tudomány között a Laudato si' enciklika jegyében

JEZSUITA KIADÓ, BUDAPEST, 2022

A **Benedek József** és **Nevelős Gábor** által szerkesztett tanulmánykötet azon, eddig kiszámú próbálkozásokat gyarapítja, amelyek a tudomány és hit párbeszédére és szinergiájára alapozva keresik az átfogó és hiteles válaszokat korunk többszintű válságjelenségeire. Az emberiség elhatalmasodó ökológiai, gazdasági és társadalmi válsága olyan dinamikus fordulatot vett, amely az ökológiai-gazdasági egyensúlytalanság kritikus értékei közepette irreverzibilis, strukturális változásokkal fenyegetnek. Mindezek könnyűszerrel fölforgathatják eddigi megszokott, kiszámíthatónak tűnő életünket.

A kötet nyolc tematikus egységbe foglalva, egységenként két tanulmánnyal járja körül a fenntarthatóság kérdéskörét. Amennyiben figyelembe vesszük a fenntarthatóság szempontrendszerét, ezek tűnnek a legértelmesebb kollektív válasznak a legkülönbözőbb egyensúlyi küszöbértékek áthágásának kiegyenlítésére.

■ A hit és tudomány párbeszédét boncolgató első tematikus egységben, **Benedek József** bevezető tanulmánya rálátást biztosít a tanulmánykötet dolgozatainak kö-

zös vektorára. Ez a vektor az interdiszciplináris megközelítés terméke, minthogy a szerzők közt találunk teológust, mérnököt, közgazdászt, geográfust. A szerző abból indul ki, hogy a fenntartható fejlődés három klasszikus dimenziója (társadalmi, gazdasági és környezeti dimenzió) kiegészíthető egy spirituális vagy szellemi dimenzióval. Ezt a spirituális dimenziót mindeddig bántóan hiányzó elemként definiálja a fent említett viszonyrendszerben, egyszersmind alapdefiníciókat tisztáz (pl. fenntarthatóság).

A hit oldaláról kiindulópontként azonosítja Ferenc pápa, jezsuita szellemiségű, *Laudato si'* kezdetű 2015-ös enciklikáját, amelynek hívószavait a következő formában foglalhatjuk össze: humánus, emberközpontú, átfogó (teljes körű) fejlődés; nemzedékek közötti szolidaritás, nemzetközi együttműködés. A hit szerepe itt elsősorban abban érvényesülhet, hogy erkölcsi, interiorizált értékrendszerével immanens motivációt biztosít a teremtésvédelem szempontjainak hiteles érvényesítésében. Mindezek a premisszák kikövezik a fenntartható fejlődés spirituális útját, amely az ökológiai megtérés felé vezet. Bevezetésre kerül a zöld tízparancsolat fogalomköre is, amely mindannyiunkat arra ösztökél, hogy a pusztá gazdasági haszon helyett a közjóért dolgozzunk.

■ *Nevelős Gábor* tanulmánya szintén az ökológiai válság hit oldaláról történő megközelítésének egy kísérlete. A címből levezethetően a *Laudato si'* ignáci lelkiségi alapjait domborítja ki a szerző, Loyolai Szent Ignác *Lelkigyakorlatok* című munkájának szerepét hangsúlyozva az ökológiai válság érték alapú tudatosodásának folyamatában. Nevelős Gábor kiemeli, hogy Őszentsége elismeri a tudományos haladás jótéteményeit, ugyanakkor elítéli a technológiai paradigma környezetet kizsákmányoló funkcióját, amely megágyaz az antropocentrizmus, az önzés ártalmának.

A szerző kihangsúlyozza, hogy Őszentsége a bűn kategóriájába sorolja az ökológiai egyen-

súly és az élővilág elleni bárminemű agressziót. Ugyanakkor a körlevél kárhóztatja a gyakorlati relativizmus fogalomkörét, amely az emberi döntések cinikus utilitarizmusára vonatkozik, és figyelmen kívül hagyja a környezet és a szegények szükségleteit.

A hivatkozott egyházi dokumentumok nagy szerepet szánnak a szemlélődés és a rácsodálkozás lelki funkciójának. Ezek segíthetnek bennünket abban, hogy a Teremtő és az emberiség szövetségét kiterjesszük az élővilágra, a teljes ökológiai rendszerre.

■ *Baritz Sarolta* tanulmányának alapvetése az Egyház Társadalmi Tanításának Kompendiuma, amely megmutatja, milyen emberi attitűddel lehet megvalósítani a közjót, vagyis, hogyan leszünk boldogok a társadalmi, gazdasági, közösségi életben.

Értelmezésében az érték alapú szemléleti fordulat alapja az ÉN–ÉN kapcsolatok előtérbe helyezése egy nyer–nyer típusú kapcsolatrendszerben. Az ezen a sémán nyugvó üzleti élet létrehozza a „kölcsonösséget”, „reciprocitást”, amely jellemzi az erényetikai gazdasági paradigma gazdasági rendjét. Az erényetikai gazdasági modell sokkal inkább szolgálja a fenntarthatóság elvét, mint a profitmaximalizálásra koncentráló halálos verseny.

■ *Kocsiszký György* tanulmánya egy gazdaságtörténeti kitekintéssel indít, amely az európai szociális piacgazdasági modell freiburgi iskolából eredeztethető hatásmechanizmusából indul ki. Ez a modell a keynsianizmus egyfajta továbbgondolása volt, amely előmozdította a háborús ínségből kilábaló Németország és Nyugat-Európa példátlan felívelését. Ez a gazdasági csoda úgy zajlott le, hogy széles néptömegek számára tette lehetővé az áhított jólétet. Ez azonban idővel „kisiklott” és a „posztmodernizált” formátumában egy túlhajszolt, individualista érték válság által generált túlfogyasztással torzult.

A továbbiakban, a szociálisan érzékenyből neoliberalissá átformálódott újkapitaliz-

mus válságfaktoraival ismerkedhetünk meg. Ilyenek az értéktermelés háttérbe szorulásából eredő befektetési spirálra épülő piaci mechanizmusok elburjánzása, illetve a demográfiai válságból levezethető aktív lakosság csökkenése az érett piacgazdaságokban.

A válságfaktorok számbavételét a fönnttartható piacgazdaság pilléreinek beazonosítása követi, amely részben leképezi a fönnttarthatóság általános dimenzióit (ökológiai, társadalmi, gazdasági), kiegészülve a hatékony társadalmi működés szempontjából nélkülözhetetlen intézményhálózati dimenzióval. A szerző ugyanakkor mindezeknek a közép-pontjába helyezi az értékrendet, amely lényegében a „kemény” faktorok spiritualizálásával humanizálja a gazdaság egzakt világát. A fönnttartható piacgazdaságot szolgáló értékrend olyan alkotóelemeket foglal magába, mint a hit, család, jogtisztélet, politikai/gazdasági stabilitás, az egyéni és közösségi felelősségvállalás, a munkaalapúság, a tisztesség, az exogén erőforrások tisztelte, a szociális érzékenység.

Mindezek között a harmóniát a kiegyensúlyozott állami szerepvállalás teremtheti meg, miután bebizonyosodott, hogy a spontán piaci mechanizmusok az ismétlődő és mélyülő válságok melegágyai. A vázolt javító tényezők eredője az a mértékletes fogyasztás, amely mindannyiunk számára a pusztta jólét helyett elsődlegesen a jóllét primátusát hirdeti.

■ *Csiszár Klára* cikke szintén a *Laudato si`* és a *Fratelli tutti* enciklikák alapján áll és a fönnttartható életmód ortopraxisát írja le. A Római Katolikus Egyházat a szerző úgy határozza meg, mint világunk egyik „*global playerét*”, amelynek missziós feladata, hogy a világ Istenhez találjon vissza, beleérlelődjön Jézus Krisztusba. A fönnttartható életformát a liturgiában is propagálni kell, valamint az egyházfejlesztésben is vissza kell tükröződnie. Kiemelten fontos feladatokként vannak beazonosítva a zöld gazdaság megteremtése, válasz a Föld és a sze-

gények kiáltására, az egyszerű életmód követése, az ökológiai oktatás és az ökológiai lelkeség megteremtése. Az írás végkövetkeztetésként megállapítja, hogy a fenntartható életformára való átállás az egyházi intézményekben és az egyházi szolgálatot végzők számára egyre kevésbé opció, mint inkább keresztény, krisztuskövetői normatív magatartás.

■ *Zlinszky János* cikkében világosan megfogalmazódik az a felismerés, hogy a jelenkori ökológiai válságban a fő gond nem pusztán gazdasági vagy technológiai, hanem elsősorban erkölcsi és lelki. A tanulmány azt a kérdéskört járja körül, hogy az életmód mennyiben azonos a fogyasztással és ez a fogyasztás mennyiben terheli a megújuló vagy a megújulásra képtelen erőforrásainkat. Képet kaphatunk az öko-hitelező (önfenntartó) és öko-adós országok (hiányos erőforrásokkal rendelkező államok) múltbeli és jelenbeli megoszlásáról. A szerző arra a következtetésre jut, hogy a környezeti katasztrófa fenyegetése arra vezethető vissza, hogy a megújuló erőforrások éves felhasználása már több mint negyven éve, egyre fokozódó mértékben túllépi a természeti tőke kamatát. Megoldást az a mélyreható szemléletváltás jelenthet, amely gyökeresen átalakítja életmódunk (fogyasztási szokásaink) napi menetét, és ami a környezeti etika alapján áll.

■ *Hetesi Zsolt* írása egy rendkívül jól dokumentált szöveg, amely érdekesítő adataival, információival mindenki számára érthetővé teszi a klímakatasztrófa és a biodiverzitás beszűkülésének fenyegető árnyait. Ezek mellett értékes információkat szolgáltat a talajpusztulás agroökológiai potenciált veszélyeztető folyamatairól, az energiaválság következményeiről és – ez utóbbival is összefüggésben – a geopolitikai rizikók növekvő súlyáról az ökológiai krízisben. Ebben az összefüggésben megjegyezhető, hogy bizalmat vethetünk a technológiai optimizmusba. Mindez azt jelenti, hogy az olyan borzalmas válságok is, mint

a háborúk, vagy a klímakatasztrófa réme, elenhatásként soha nem látott módon motiválhatja az emberi alkotóerőt a „helyettesítő innovációk” megalkotásában és ezek bejáratott üzemeltetésében.

■ *Görföl Tibor* írása megfogalmazza a teológusok azon igényét, hogy a globális problémák, például az éghajlatváltozás kérdéskörét, a lelki érzékenység kommunikációs eszközrendszerével úgy közvetítsék híveik számára, hogy ne tűnjenek merőben ezoterikus vagy csupán egyetlen konkrét csoporton belül érthető felvetéseknek. Az ökológiai válság, noha elsődlegesen természettudományos és etikai jellegű probléma, bizonyos teológiai elgondolások segíteni tudnak a megoldásában. Ezek a teológiai alapvetésekből származó attitűdök segítenek bennünket abban, hogy higgadtan és mértékkel kezeljük az ökológiai fenyegetettséget, vagyis a kellő súlyt megadva a kérdéskörnek ne engedjük, hogy az alarmista megnyilvánulások megkeserítsék és hitehagyottá tegyék mindennapjainkat.

Bartholomaiosz egyetemes patriarcha volt az első, aki 1988-ban újszerű módon a természeti környezetben kárt tevő emberi tevékenységre is kiterjesztette a bűn fogalmát. Hasonló gondolatokat fogalmazott meg *Joánnisz Ziziúlasz* metropolita, akinek életműve tekintélyes részét alkotják az ökológiai reflexiók. Ziziúlasz nem menti föl a kereszténységet az ökológiai problémák létrehozása alól, de nélkülözhetetlen szerepet szán a keresztényeknek abban, hogy az emberiség úrrá legyen ezeken a nehézségeken.

Görföl Tibor tanulmányában aláhúzza: „*Aktivitás helyett az ortodox teológia paradox módon éppen megállást javasol, azt, hogy az ember türelmesen gondolja végig a világhoz fűződő viszonyát és a világban végzett cselekvését...*” (Görföl, 2022), amiben a keleti aszketizmus hagyománya is a segítségére van. Összességében tehát megállapítható, hogy a keleti keresztény teológia végső soron az antropológia és a

kozmológia összekapcsolásával kíván reagálni az ökológiai válságra, és azon belül az éghajlatváltozásra.

■ A kötet ötödik fejezete a szegénység téma körét járja át a fenntarthatóság és felzárkózás jegyében (*Rosta Gergely, Vecsei Miklós*). Bár napjaink legegésőbb problémája a világviszonylatú szegénység visszaszorítása, a társadalmi egyenlőtlenség csökkentése, amelynek megértésére jelentős szakirodalom áll rendelkezésre, a szerző mégis új fénybe helyezi ezt a klasszikusnak vélt globális problémát. Ferenc pápa első önálló enciklikájában is hangsúlyozza, hogy a környezeti, ökológiai tényezők vizsgálatkor különös figyelmet kell szentelni a szegényeknek, hiszen a környezetkárosítás az ő életlehetőségeiket sújtja a legjobban. A szerző konkrét példával támasztja alá a környezetrombolás szegényekre mért közvetlen hatásait, a nyugati jóléti társadalmak ökológiai lábnyomának egyre növekvő mértékét, illetve azokat a terheket, amelyeket a világ legszegényebb országai viselnek. A tanulmány fontos része a pápai enciklika és az ENSZ által, az Agenda 2030-ban megfogalmazott fenntartható fejlődési célok hasonlóságának feltárása. Bár a problémák beazonosítása mindkét dokumentum fontos részét képezi, a pápai tanítás nem a gazdasági növekedésben, mindinkább a civilizációt átható szeretetben, az etikai felelősségvállalásban és a gondoskodásban látja ennek megoldását. Különösen lenyűgöző *Vecsei Miklós* beszámolója a Máltai Szeretetszolgálat tevékenységéről, feladatairól, eredményeiről, a társadalmi felelősségvállalás azon apró lépéseiről, amelyek a területi és társadalmi integrítást segítik elő. Számos pozitív példát végigkövetve, a helyben felismert lehetséges megoldásokra alapozva az olvasó egyértelmű végkövetkeztetése, hogy a felzárkózó települések és közösségek már nem is esnek annyira távol a jólét erkélyétől.

■ A kötet hatodik fejezete településföldrajzi jelleget is ölt, hiszen a növekvő urbanizáció

okozta kihívásokat, az épített és élő környezet között megbomlott kapcsolatot vizsgálja (*Salamín Géza, Török Csaba*). Létezik-e közöség és mennyire fenntartható ott, ahol halmozottan jelentkeznek az ökológiai, demográfiai, gazdasági problémák, ahol a motorizáció felgyorsulásával a városlakók többsége elveszítette közvetlen kapcsolatát a természettel? A tanulmány egy olyan fenntartható klímabarát városmodellt mutat be, amelyet a természettel szorosabb funkcionális és fizikai kapcsolat határoz meg, és amely az élő és élettelen közösséget egy harmonikus rendszerbe foglalja. A városstervezés természetalapú megközelítését a *Laudato si'* is hangsúlyozza, a megoldást pedig az emberek közötti kapcsolatok rendezésében látja, ahol az egyház tölti be a közös otthon szerepét.

■ A hetedik nagyobb fejezetben a környezetváltozás kérdésköre kerül előtérbe, egy olyan összetett problémának a feltárása, ahol az emberi jelenlét klímamódosító szerepe mindenhol tettenérhető. *Nagy Balázs* ezt változatos képanyaggal mutatja be, távoli térségekre kalauzolja az olvasót, ezáltal is sugallva a globális léptékűvé vált környezeti degradációt. A paradigmaváltás fontossága fogalmazódik meg e fejezet második részében, különösen a klímakérdés hatékony kezelése esetében (*Patsh Ferenc*). Mindezt a szerző *Martin Heidegger* öko-filozófiáján keresztül mutatja be, pontosabban egy olyan, a világban való egzisztencialehetőséget („lakozást”) követhetünk végig, amely tiszteletben tartja a természet létezés módját és a hozzájuk fűződő szerves viszonyukat. A *Laudato si'* enciklika is rámutat arra, hogy a jelenlegi ökológiai válság kezelésében nem a technikai megoldásokban kell gondolkodnunk, inkább egy „új és egyetemes” szolidaritásban, amely elvezethet a fenntartható és integrált fejlődéshez, illetve egy élhetőbb környezethez.

■ A kötet utolsó fejezete a társadalmi igazságosság fontosságára hívja fel a figyelmet

(*Székelly János, Péti Márton*) és egy olyan fenntartható fejlődési modellt helyez előtérbe, amelyet nem a „haszonelvű gondolkodás” és a „profitorientált gazdaság” vezérel. A növekvő jövedelmi egyenlőtlenségek hátráltatják a fenntartható növekedést és felzárkózást, a mennyiségi növekedés egy idő után nem jár együtt a megélt boldogsággal. A Biblia is ezt hangsúlyozza, hiszen a boldogság igazi forrását nem a birtoklásban, hanem a szeretetben kell keresni. Ferenc pápa teremtésvédelemről szóló és az átfogó ökológia koncepcióját bevezető enciklikája is a társadalmi igazságosság elérésére ösztönöz. E kérdés térbeli, földrajzi vetületével foglalkozó szerző külön kiemeli a társadalmi igazságosság legfőbb üzeneteit a fenntartható fejlődés társadalmi, környezeti és gazdasági dimenzióit elemezve. A szerző üzenete, hogy a fenntartható fejlődésre való törekvés nem maradhat csupán szakmai és tudományos tevékenység, az igazságosság megteremtése egyben erkölcsi és hitbeli kötelesség is.

A tanulmánykötet tehát egy új szintézis megalkotására törekszik a transzcendens és a reáliák között a valóság föltárásában. Nemcsak a tudományos megismerés, de a gyakorlatorientált válságmenedzsment tekintetében is fontos az olyan rejtett dimenziók föltárása, amelyek teljesebbé teszik a megértést. Ez a rejtett dimenzió lenne ez esetben a megélt hit. A hit nélküli megismerés steril jellege pont attól a belső „drive”-tól és szenvedélytől foszt meg minket, ami a Teremtő által alkotott világ megmentésének közös sikerét és örömét ígéri mindannyiunknak. A szemléletváltás nélkülözhetetlen volta arra kell fókuszáljon, hogy végérvényesen szakítsunk a „fejlődés=*puszta növekedés*” mértéktelenségre kísértő paradigmájával. Ebben a tekintetben az Átfogó ökológia kötet fontos támpontként szolgálhat a szemléletalakítást merőben befolyásoló közoktatási tantervek tartalmi bővítéséhez, ami a fenntarthatóság témakörét külön diszciplínában, vagy a klasszikus tárgyakban (biológia,

földrajz, hittan) jeleníti meg. A jövő generáció környezettudatos hozzáállásának ez lényegi kiindulópontja lehet. A kötet ugyanakkor a legtökéletesebb jezsuita hagyományokat is magában hordozza, amely a hit és tudás összefonódását vallja. ■

IRODALOM

GÖRFÖL, T. (2022). A zöld patriarcha és a keleti zöld teológia. Az ökológiai válság és az éghajlatváltozás a kortárs ortodox gondolkodásban. In Benedek, J., Nevelős, G. (eds.) *Átfogó ökológia: Párbeszéd hit és tudomány között a Laudato si' enciklika jegyében*. Jezsuita Kiadó, 179–195. oldal